

† PEKÁR GYULA.

Annyi nagy magyar érték után, akiktől az utolsó esztendőben elbúcsúztunk, Szent István király napjára virradó éjszaka életének 70. évében váratlanul meghalt Pekár Gyula. Halála fájdalmas meglepetés volt mindenkinek, hiszen aki ismerte hatalmas, szobor termetét, erős fizikumát, töretlen életerejét, amelyet állandóan sportolással edzett, szellemi frissességét, amelyet mindvégig megőrzött s nagy munkakedvét, amellyel leányfalui nyaralójában Csaba című regényén dolgozott még ezen a nyáron is, annak szinte hihetetlennek tűnt fel a híradás, hogy augusztus 19-én este 9 órakor a Herzog-klinikán megkezdődött az agónia. És éjjel után mégis bekövetkezett a katasztrófa. Másnap reggel barátai, akik igen sokan voltak s ellenfelei, akik életében éppen eléggé csipkedték, megrendülve olvasták halálának hírért. Országos gyász kísérte ki a Kerepesi-úti temetőbe, temetésén az Iparművészeti Múzeum csarnokában ott volt az egész Budapesten tartózkodó kormány s a meghatott arcon, könnyes tekintetek arról tanuskodtak, hogy valóban rendkívüli ember, igaz tehetség s mindvégig hűséges magyar költözött el körünkől. Sírja fölött elhallgattak az apró gúnyolódások és csipkelődések, amelyek magyar földön minden nagy karriert és minden igaz embert meg szoktak környékezni, ma már mindenki tudja és vallja, hogy Pekár Gyulával, emberi, írói és kulturpolitikusai értékeivel ismét szegényebb lett amúgy is szegény magyarságunk.

Mint író, kitűnően egyesítette magában a nagy kultúrát, a szárnyaló fantáziát és az eredeti tehetséget. Köztudomású, hogy a világ összes kultúrnyelveit beszélte, de nemcsak beszélte, hanem át is élte az illető nép egész kultúráját. Tünetes nyelvtudása mögött igaz és mély emberi kultúra világított és melegített s ez adta meg írásainak azt a bensőséges, élményszerű hatást, amely alól senki sem vonhatta ki magát. Ezért volt odahaza az emberiség csaknem minden korszakának titkaiban, akár a normannok ősmítoszáról, akár a breton legendák ködéről, akár az olasz és angol reneszansz világról, akár a spanyol-mór hősi időkről, akár a trubadurok szerelmeiről, vagy messze ázsiai steppék óriási méreteiről, a francia rokokó, vagy az európai barokk hatásairól, az ősmagyar mondák és hünregék alakjairól, vagy a biedermeierkor romantikájáról, latin vagy görög mitikus hősookról, krétai amazonokról, vagy karthagói pogány bálványokról írt. Képelete, amelyről gyászbeszédében olyan találóan jegyezte meg Császár Elemér, hogy Jókai halála után is megragyogtatta az örök mesemondás csodálatos álomlátásait, mindezeket a világokat bejárta és megelevenítette. Igazi erőssége a novella volt, amelyet párizsi éveiben a múlt század utolsó évtizedében tanult el a franciáktól, elsősorban Maupassanttól. Míg a novellában az alakok nagyszerű és találó emberi rajzával ragadta el az olvasót, regényeiben a fantázia szárnyalásával és gazdag kultúrájának ömlésével nyugdözött le. Írói munkásságának legutolsó szakaszában egyre jobban eltávolodott a franciáktól és vonzódott a magyar témák felé. Élete főművének szánta a nagy hún triológiát, amelyből elkészült az első rész (A tizezermétföldes sárkány), a második (Attila) s a harmadik (Csaba) írása közben hullott ki kezéből a toll. Amikor

beszállították a Herzog-klinikára, reggel még kiugrott az ágyából s «Csabát akarom írni» kiáltás közben omlott ápolói karjába. Őt, az európert, a nyugati kultúra megszállottját, a napkeleti magyar álmok ragadták a halálba s lelke talán most ott bolyong a Tejuton, Csaba vitézei között.

Pekár Gyula portréjának második és karakterisztikus vonása a kultúrpolitikus. Ugyancsak Császár Elemér jegyezte meg gyászbeszédében, hogy agilitása, irodalmi és kulturális mozgékonyága Kazinczy utódjaként vitte és dolgoztatta a mai magyar irodalomban. Tizenhét évig állt a Petőfi-Társaság élén, mint elnök, a nemzeti ujjászületés éveiben s ezalatt az idő alatt egyetlen egy programja volt: a nemzeti irodalom. Hosszú közéleti tapasztalatai, a két forradalom szégyenletes élményei, az ellenforradalom lendülete s a külföldi nagy államokban a világháború után fellobogó nemzeti érzés tanította meg őt arra, hogy akármennyire is bele akarunk kapcsolódni a nyugati kultúrába, irodalmunknak elsősorban is nemzetinek kell lennie. Valahányszor hazatért külföldi missziókból, mindig egyre nagyobb meggyőződéssel hirdette baráti körben és nyilvánosan egyaránt, hogy mai nyomoruságunkban a magyar irodalom nemzeti szellemének milyen nagy feladata van. Elnöki megnyilatkozásaiban sokszor sikra szállt a magyar nyelv védelméért. Páncélingnek nevezte a magyar nyelvet, amely a szétszórt magyarságot védi és összefogja. Kultúrpolitikai munkássága örök hálára kötelezte a nemzetet. A Petőfi-Centennárium alkalmával ő volt az első magyar, aki Petőfi nevének varázsával át tudta törni a Magyarországot körülvevő gyűlöletfalat, a Sorbonne nagytermében, ötezer, kezdetben gyűlölettől sziszegő, de később elragadtatva tapsoló francia előtt. És sohasem szabad elfelejteni, hogy az 1919-iki megszállás szégyenteljes napjaiban, mint kultuszállamtitkár, ő volt az, aki a Budapesten székelő ántánt missziók, elsősorban az amerikai Bandholz tábornok figyelmét felhívta kulturális értékeinkre és megakadályoztatta a balkáni szabadrablást. Tíz évig volt a parlament legfontosabb bizottságának, a külügyi bizottságnak elnöke, s mint ilyen, nagy nyelvtudását és kultúráját s külföldi utazásait mindig arra használta fel, hogy a magyar ügynek használjon. Az ő halálával erős pajzs és éles kard hullott ki minden magyarok kezéből.

Mint ember, tökéletes megtestesítője volt a görögöktől elképzelt férfi ideálnak, az anér kalosz kai agathosznak. Gyönyörűen felépített, kisportolt, ideálisan szép férfitestben gyöngéd szív és nemes lélek lakott. Mindenkire jó volt, még ellenfeleihez is. Nem lett volna magyar, ha nem lettek volna neki is ellenfelei s jószándékú tetteit és sokszor írásait is nem magyarázták volna félre s nem csipkedték volna egyes cselekedeteiért vagy barokkos páthosszáért, amely beszédeiben és írásaiban egyaránt kifejezésre jutott. Ő azonban, nem hiába fejfel emelkedett ki a nagy tömeg közül, ment a maga útján előre s legfőljebb jót tett azokkal, akik csipkedték, vagy acsarkodtak ellene. Amíg hatalmon volt, mint miniszter és államtitkár, senkisémet mehetett ki üres kézzel dolgozószobájából s aztán is barát, vagy ellenfél, ha hozzá fordult, nála mindig közbenjárást talált. A jó és nemes emberek nagyvonalúsága és mégis meghitt bensősége jellemezte családi életét és baráti körét. Nagynagy elfoglaltsága és sokirányú közéleti munkássága közepette ez a két otthona volt. Lakásában felbecsülhetetlen és muzeális értékű bútorok és műkincsek között, Európa nagyjainak arcképei alatt, autogrammos emléktárgyak és finom ízlésű csecsebecsek világában élt hitvesével, a hozzá hasonló szép és nemeslelkű lényvel, hosszú évtizedeken keresztül. Hitvese volt a muzsája és az első kritikusa, ketten, ideális és tökéletes emberpár. A másik

otthona, baráti köre volt, elsősorban a Petőfi-Társaság frói. Itt tudta igazán kinyitni a szívét, szabadjára engedni képzeletének szárnyait s kiönteni lelke gazdagságának gyöngyeit. Felejthetetlen volt akár zöld, akár fehér asztalnál. Nem hiába sok volt benne a nyugati kultúra mellett a görögből és a latinból is, meg tudta becsülni és nagyra tudta értékelni mindig a férfitársaságot. Itt lehetett igazán meglátni lelke két alapvonását: európaiságát és törhetetlen magyarságát. Ha el is kalandozott képzelete a nyugati és általános emberi kultúra virányaira, végeredményben sasszárnyai mindig a magyar földön pihentek meg. Ezért nem lehet elfelejteni halálában sem s ezért marad örökre példa minden magyar írónak arra, hogy akármennyi idegen kultúrát is szívjon magába a lélek, elsősorban minden erővel mégis a magyar földre kell kapaszkodnia.

Gáspár Jenő.

TOLNAI VILMOS HALÁLÁRA.

1870—1937.

A kérlelhetetlen vég elragadta a Napkeletnek kezdettől fogva egyik legszorgalmasabb munkatársát: Tolnai Vilmos pécsi egyetemi tanárt, az irodalom kiváló tudósát. Mint tudományunk annyi nagy művelője: ő is költőnek indult. Azonban csakhamar széleskörű irodalmi és nyelvészeti ismeretei (különösen nyelvemlékeink stílusába való elmélyülésének eredményeként) a tudomány rendszerező-tudásával csak páratlan szerénysége volt arányban. Példaadója volt annak az önzetlen tudósnak, akit csak a munka és a kutatás szenvedélyes izgalma hevít. Mint az Erzsébet-nőiskola tanárát érte az egyetemi professzori kitüntetés, amelyre az utolsó pillanatig egyedül ő nem számított. Élete szép és harmonikus volt. Működésének két sarkpontja: a kutatás és a nevelés. Tudományos vizsgálódásainak eredményeit kitűnően tudta a pedagógia terén is gyümölcsoztetni. Gyakran megtörtént, hogy valamelyik jelentősebb felfedezését vagy megállapítását, mely már jóval végleges kialakulása előtt zsongott lelkében, ragaszkodó tanítványai előbb megismerhették, mint a szakörök. Ahogy egy-egy költeményt felolvasva «elemezett», az feledhetetlen volt: tanítványai még évtizedek múlva is, mint rendkívül inspiráló

egyéniségre emlékeztek vissza. Gyakran emlegette, hogy ő hatott tanítványaira, de hatást is vett tőlük, mert szerette fejlődő lelküket. Figyelte gondolataik kristályosodását, értékes megfigyeléseivel szélesítette látóköriüket és fejlesztette ízlésüket.

Irodalmunk történetéből Arany János, Madách Imre, Katona József, gróf Széchenyi István, a külföldiből Shakespeare állott legközelebb szívéhez. Kiválóak Arany költeményeihez, *Az ember tragédiája*, a *Bánk bán* egyes jeleneteihez és Széchenyi *Blick*-jéhez fűződő forráskritikai kutatásai. Széleskörű nyelvtudományi vizsgálatainak főleg *A nyelvújítás* volt gazdagon buzgó forrása. A nyelvlélektannak és nyelvész-tétikának egyik első művelője irodalmunkban. Ebbe a körbe vág bátyjának, Lehr Albertnek Arany magyarázataihoz készített szómutatoja a nagy költő születésének centenáriumára. Az idegen szavak kiküszöbölésére összeállította *Magyarító szótárát*, mely már több kiadásban szolgálja a nemzeti nyelv szellemét. Nélkülözhetetlen fontosságú műve gondolatébresztő bevezetése az irodalomtudományba. *Az ember tragédiája* szövegkritikai kiadása a Napkelet Könyvtárának volt megindító kötete: a filológiai megbízhatóság és szöveg-hűség szempontjából mintája a magyar kritikai kiadás-történetnek. Tanulmányainak, cikkeinek, forráspublikációinak és bírálatainak

egész légiója van, melynek mindegyike a magyar szellem multjának épületéhez nyújtott értékes és maradó téglákat. Ezek közül a legjelentősebb az, amelyben Riedl Friggyessel egyidőben (1912) döntötte meg a kuruc balladák hitelességét, főleg nyelvészeti alapon s adta vissza irodalmunknak: Thaly Kálmánt, Lelkes híve volt a modern magyar irodalomnak is: különösen Ady stíli-romantikájáért szállt síkra a tudományos életben és az iskolában egyaránt. A tudós élete a lemondások láncolata: megtanulni a munka heroikus vállalását, amely a sok küzdelem mellett azonban sokkal több örömet és boldogságot ad művelőinek. Tolnai Vilmos a magyar irodalomnak ilyen *heroikus vállalója* volt. Halálával egy szerény, de kiváló tudóssal, egy jó barátal és egy igaz magyar emberrel lettünk szegényebbek.

Kozocsa Sándor.

Nemesné Müller Márta: A Családi Iskola életkeretei, nevelő és oktató munkája. Studium kiadás. Korunk átmeneti jellegét, kultúránk válságát semmi sem bizonyítja jobban, mint a pedagógia elméleti és gyakorlati részében lefolyó nagy viták. A laikus legtöbbször csak akkor vesz tudomást a nagy változásokról, amikor gyermeke iskolába kerül és gyermekén keresztül észreveszik, hogy mennyi víz folyt le a Dunán az ő iskola látogatása óta. Az összehasonlítás mindig az új módszerek javára ki üt, ha a gyermek szempontjából vizsgáljuk az eredményeket. Rousseau óta a pedagógia nem mennél nagyobb tudás mennyiség átadását tartja cél-
nak, hanem számol a tanítás és nevelés szenvedő alanyával, a gyermekkel is. Nemcsak az a fontos, hogy a gyermek mennél több ismeretet szerezzen, hanem az is, hogy ismeretei élmények legyenek, hogy ne kínlódva vágja át magát a különböző

titokzatos ismeretek betűhegyein, hanem szívesen, kedvvel dolgozzék. Ez a gondolatsor vezet bennünket a legújabb kísérletekhez, amelyek azt kutatják, hogy miképen lehet a gyermek játékos kedvét mennél nagyobb mértékben bekapcsolni a tanítás munkájába lehetőleg úgy, hogy a játék ne váljék erőltetetté, se öncélú szórakozássá. Tulajdonképen minden újfajta kísérlet eredményessége ezen a ponton dől el.

Nemesné Müller Márta Családi Iskolája észak-amerikai és nyugat-európai példák alapján a gyermek számára biztosítja a célkitűzés jogát is, mindamellett a tanterv által előírt keretekben marad. Iskoláját épp ez teszi eredetivé. A külföldi teljesen szabad próbálkozások mellett az övé bizonyos kötöttséggel is számol, mert nálunk számolnia is kell vele. Őszintén elmondja, hogy milyen lelkiváltságon ment át, amikor a világháború kitérőrekor abba kellett hagynia belgiumi teljesen szabad kísérleteit és meg kellett alkudnia a magyar viszonyokkal: «A sors kényszerített ily mód arra, hogy alig megindult munkámat szigorú bírálat tárgyává tegyem. Nincsenek-e a kötött eljárásnak is előnyei? Nem mutatkoznak-e nálam hiányok, amelyek a pedagógiai hagyomány szinte teljes elvetéséből folytak? Nem éreztem-e én magam is, hogy ugyanakkor, amidőn tanulóim nagy része e rövid két év alatt a rendesnél sokszorta jobban fejlődött, egyeseknek pontosabb, metódikusabb haladásra lett volna szükségük? Én tehát valóságos lelkitusá közepette elővettem a maga nemében igen haladó székesfővárosi magyar tantervet, s pontról-pontra, részletről-részletre haladva kegyetlenül viaskodtam vele s néha úgy éreztem, hogy ő, néha pedig, hogy én győztem. Talán két évvel annak előtte még nem tudtam volna megvívni ezt a még akkor is nehéz har-

cot, de már akkor sokat tapasztaltam. S ami fő, szabadságvágyam elensúlyozására hívott egy előre nem látott, hatalmas segítőtárs: a világháború világégésének keserves tanulsága... Nem! A tananyag, a tanmenet nem lehet teljesen esetleges, mint azt egyesek vallják; a régi kultúrértékek nem elmúlt korok haszontalan csökevényei!»

A két ellentétes erő összeegyeztetéséből alakult ki a mai Családi Iskola. Részletekben a gyermekek tűzik ki a munka célját a tanítónő vezetésével, a tanmenet főgondolatai azonban állandóak. Az első osztályban a gyermek mindennapi élete folyását tárgyalják a családban, az iskolában, a városban. A második osztály végigjártja egy a városból falura költözött, s magának ott ott-hont teremtő család életét. A harmadik osztály Budapest történelmi és jelenlegi életével ismerkedik meg, a negyedik osztály Magyarországgal. A történelmi ismeretekbe beleszövük a Föld történetét is. Az őskortól kezdve mennek végig az egyes fontosabb fokozatokon. «Valamikor, mérhetetlenül régen a Föld a Napról szakadt le...» Aki ezt a mondatot ámuló szemű elemistákkal valamikor közölte és megengedte, hogy a tárgyhöz hozzászóljanak, csak az tudja, hogy mit jelent ez a megindítás az egész további évre nézve.

Ezekbe a keretekbe kapcsolja az iskola különleges tanmenete a tanterv által megkívánt ismereteket. Rengeteg gyakorlati ötlet, a gyermeki lélek teljes ismerete és nagy szeretete kellett annak a sok apróságnak az összegyűjtéséhez, részletes kidolgozásához, amit a könyvben talál az olvasó! A gyerekek naplót vezetnek, táblázatokat készítenek, házat építenek, szindarabot írnak és adnak elő, kertészkednek, megfigyeléseket gyűjtenek, kiállítást rendeznek, elkészítik Budapest és Nagy-

magyarország domborműveit; egyesületi életet élnek, maguk bírászkodnak: az ember csak azt nem tudja, hogy jut milderre idő. Annyi ötlet, gondolat sorakozik fel Nemesné Müller Márta könyvében, hogy szinte feszegeti az iskola falait. Ez érthető is, hiszen az élet, a szeretet ömlött be oda.

Igen hasznos könyv. Beszámoló egy gazdag és harmónikus életről, amely egyetlen és szép cél szolgálata szentel meg. A könyv legfőbb érdeme, hogy elméleti részét a legszűkebbre korlátozza, a javát — minőségben és mennyiségben — a tapasztalaton alapuló gyakorlati tanácsok adják. Ezek a tapasztalatok, gondolatok, ötletek, megfigyelések minden időben hasznosak lesznek. Még akkor is el kell ezt ismernie az embernek, ha nem is híve — mint e sorok írója — a túlzott szabadságnak és játékoságnak az iskolában. Nagy nevelő ereje van a fegyelemnek, a tekintélytisztletnek, amelyre a konzervatív társadalmaknak szükségük van és amelyet ma a családi élet kötelmeinek lazulása idején csak az iskolában sajátíthat el a gyermek. Ez természetesen nem jelenti valamilyen poroszos drill mindent letipró alkalmazását, nem jelenti az új irány tagadhatatlanul értékes és hasznos gyakorlati eszközeinek lebecsülését.

Nemesné Müller Márta könyve, mint olvasmány is igen vonzó és érdekes. Pedagógiai irodalmunk nem tud szabadulni a nagyképűségtől. Hol a filozófiai rendszerek és műszavak felhóit sűríti maga köré, hol valamilyen «tanáros» önelégültséggel oktat boldogot, boldogtalant. Údító ritkaság az olyan könyv, amelynek szerzője emberi hangon, úri szerénységgel számol be munkájáról, amely meggyőzni akar, szinte kérlel, nem pedig olymposi magaslatról hinti szét a kizárólagos pedagógiai bölcsességet.

Fábián István.

Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül. Regény. Budapest, 1937. Athenaeum kiadása. Felborzolva tesszük le ezt a kitűnő könyvet, amely először összesűrítette bennünk a halálfélelemtől, a halálfélelemtől, homályos ösztönöktől, — mindattól, ami megzavarhatná látása tisztaságát, örömeinek tisztaságát a felfokozott egészség állapotának filozófikus élvezetében.

Mert a főhőst egy szörnyű betegség átélése ajándékozta meg a sűrített-egészség állapotának különös élményeivel. (Akárcsak a Varázshegy Hans Castorpját.)

Ebben az idegkorbácsoló koponyakörüli utazásban, amelynek Karinthy a «főhőse», s amelynek «cselekménye» az életmentő agyműtét fullasztó izgalmaiban csúcsondik ki — az író (mintha nem is róla lenne szó) vidám örömmel fedezi fel, hogy milyen remek műfaj a valóság. Hogy a valóság még kompozíció szempontjából se szorul rá a művész támogatására, mert úgy csoportosít, mint a jó író. A legérthetőbben, a leghatásosabban.

A gondolat bátorsága az, ami a legmegrázóbb ebben a testi és lelki megpróbáltatásokkal terhelt utazásban. A gondolat bátorsága végül legyőzi a test, az ösztönök életveszélyes gyávaságát. A karinthy, néha nyelvöltögető figyelem állandó feszültsége folyton arra készíti a «főhőst», hogy ne csak átélje azt, ami vele történik, de képet is készítsen róla másoknak, a tudomány és az emberiség hasznára.

Az értelem és gondolat állandó angardja, ez a descartesi magatartás, ahogy a stockholmi intézet műtőasztalán az expedíciós kutató kíváncsiságával ad tárgyilagos jelentést és ugyanakkor az önismeret lehetőségeinek határait vizsgálgatja, póz nélkül, őszintén — miközben a sebész-tanár az agyában vájkál — nemcsak leghatásosabb, de legművészibb része a regénynek.

Karinthy mitoszokon és legendákon túl a nemes tudománynak ajánlja könyvét, «mely soha nem volt olyan türelmetlen a babonával, mint vele szemben a babona». Az értelmet fumigáló, babonákkal felkavart korunkhoz szól az exakt tudományért költői izzással hitet tevő ember.

Prózája mégsosem volt ily tiszta és tagolt.

Ez a regény új határkövet jelent Karinthy írói munkásságában, meg-

olyan állomás felé, amelynek elérése után az író megszabadul a test minden kötőerejétől, nehézkességétől, a halálfélelemtől, homályos ösztönöktől, — mindattól, ami megzavarhatná látása tisztaságát, örömeinek tisztaságát a felfokozott egészség állapotának filozófikus élvezetében.

Mert a főhőst egy szörnyű betegség átélése ajándékozta meg a sűrített-egészség állapotának különös élményeivel. (Akárcsak a Varázshegy Hans Castorpját.)

A gondolat bátorsága az, ami a legmegrázóbb ebben a testi és lelki megpróbáltatásokkal terhelt utazásban. A gondolat bátorsága végül legyőzi a test, az ösztönök életveszélyes gyávaságát. A karinthy, néha nyelvöltögető figyelem állandó feszültsége folyton arra készíti a «főhőst», hogy ne csak átélje azt, ami vele történik, de képet is készítsen róla másoknak, a tudomány és az emberiség hasznára.

Az értelem és gondolat állandó angardja, ez a descartesi magatartás, ahogy a stockholmi intézet műtőasztalán az expedíciós kutató kíváncsiságával ad tárgyilagos jelentést és ugyanakkor az önismeret lehetőségeinek határait vizsgálgatja, póz nélkül, őszintén — miközben a sebész-tanár az agyában vájkál — nemcsak leghatásosabb, de legművészibb része a regénynek.

Karinthy mitoszokon és legendákon túl a nemes tudománynak ajánlja könyvét, «mely soha nem volt olyan türelmetlen a babonával, mint vele szemben a babona». Az értelmet fumigáló, babonákkal felkavart korunkhoz szól az exakt tudományért költői izzással hitet tevő ember.

Prózája mégsosem volt ily tiszta és tagolt.

Ez a regény új határkövet jelent Karinthy írói munkásságában, meg-

leép változást mutat, új attitűdöt, amelynek a krokikat gyártó, viccelődő Karintyhez semmi köze.

Kitűnő írásában, a koponyakörüli utazásában megtalálta azt a legbensőbb hangot, amellyel az olvasóhoz szólhat, azt a megindító és olyan ritka emberi hangot, amellyel regénye végén közli utazásának nagy felfedezését: nem a legtöbbször elérése, hanem a legkevesebbnek kivárása az, amivel újra lehet kezdeni az életet.

Kolozs Pál.

Baránszky Jób László: A magyar széppróza története szemelvényekben. Egyetemi Nyomda. Vajthó László által szerkesztett «Tanítás problémái» 18. kötetként jelent meg Baránszky Jób László könyve. Mivel irodalmunk aranykorában a vers virágzott, a prózai műfajok még ma is hamupipőke szerepet játszanak. Már ezért is örömmel kell üdvözölnünk ezt a könyvet. Ezenkívül is több olyan tulajdonsága van, amely értékét növeli. Beosztása újszerű, nem másol sem külföldi, sem itthoni mintákat, hanem újat ad. A szépprózai stílusok történeti áttekintése után a regény szervezetét megvilágító példákat ad. A leírás, párbeszéd, jellemzés, korrajz különféleégeit mutatja be nevesebb íróinkból vett részletekkel. A könyvnek különösen ez a része nagyon tanulságos. Haszonnal forgathatja diák, felnőtt, de a szakember is.

A könyv szemelvényeinek kiválógatásán, mint mindig, most is lehet vitatkozni. Biztosan mindenki tudna jellemzőbb részletet említeni egy-egy olyan íróból, akit jobban ismer. Az azonban bizonyos, hogy minden részlet szép és több olyan regényírónk van, akinek nagysága a közölt részlet alapján szembetűnőbb lesz. Az olvasó többre becsüli, jobban megszereti a bemutatott író: ez egyedül már olyan eredmény, amivel min-

den anthológia megelégedhetik, hiszen legfőbb célját már elérte.

Baránszky Jób László azonban nem éri be ezzel. Nemcsak szemelvényeket, hanem néha egész tanulmányokba bevezetőket ad. Van olyan fejezete is, amelyben egy egész kort bőven adagolt idézetekkel összefüggő tanulmány mutat be, a különálló szemelvények teljese elmaradnak. Ez a munkatöbblet, amit magára vesz a szerző, hálátlan dolog, mert igen nagy támadási felületet nyújt ezzel a kritikusoknak.

Az általános benyomása az az embernek, hogy a modern írók javára a történeti stílusokkal mostohán bánik. Úgy látszik érdeklődése inkább a mai irodalom felé fordul. A középkori szépprózai stílus tárgyalásánál csak a latin nyelvvel emeli ki, de nem hívja fel a figyelmet arra, hogy ez a latinosság egyúttal fegyelmet, rendet is visz be az addig zabolátlan, barbár magyar nyelvbe. Ugyancsak hallgat a középkori szövegekben sűrűn előforduló misztikus halmozásokról, a «divina dulcedo»-ról. Ez annál érthetlenebb, mert forrásművei között említi Horváth János könyvét.

A reformáció korának stílusánál ugyancsak nem említi meg, hogy Pesti Gábor (közül tőle részletet) az első, aki magyar nyelven megvalósította az elegáns, fegyelmezett humanista stílust. Utána beáramlanak a beszélt nyelv szertelenségei, szabadoságai, gazdagabb formái és hamarosan kiszorítják a középkori túlságos elvont, irodalmi formákat. Igen jól kiviláglik ez Pesti Gábor és Heltei Gáspár ellentétéből.

A barokk stílust csak jelzőkkel látja el, de nem mondja meg, mi a lényege. Pázmányról azt írja, hogy úgy dolgozott, mint egy építőmester, de nem mutat rá mondatainak logikájára, arányos konstrukciójára, méltóság teljes hömpölygésére.

Kármánnal és Kazinczyval kapcsolatban pár szót a szentimentális stílusról is lehetett volna szólni, amelynek nemcsak saját szókinccse, hanem különleges mondatszerkesztő eljárása is volt.

Ha már a kifogásoknál tartunk: a szerző stílusa általában könnyen olvasható, folyékony, értelmes stílus. Ezért kár, hogy néhány ilyen mondatot ír le, amelynek tömörsége erőltetett: «Ma a művészi erőt csökkentőnek érezzük az ilyen fordulatokat.»

Az újabb írókról szóló részek már jobbak. A romantikus körmondat jellemzése Eötvös Karthauzijával kapcsolatban igen jó. Ugyancsak sikerült Jókai humorának és Mikszáth életszerű stílusának jellemzése. A könyv legsikerültebb, legtanulmányosabb része a második fele, ami az igazi újdonsága ennek az anthológiának. Általánosságban Baránszky Jób László alapos munkát végzett, amely egyúttal valóban hézagpótló, mert ilyenszerű könyv nem volt magyar nyelven. *Fábián István.*

Gertrud von Le Fort: Veronika kendője. Franklin-kiadás. A regény lelegevenebb, állandóan színen levő szereplője Róma, az Örök Város, a nagy történelmi mult megtestesítője, a nagy temető. Még nem olvastam könyvet, amelyben az Urbs ilyen erős, szinte döntő hatást gyakorol a szereplőkre. Egy idős hölgyet, a regény nagymamáját a város művészete bilincseli le és a Pantheon kupolájára függesztett szemmel hal meg. A költőt hatalmas történelmi mult nyugözi le, és teszi bizonytalanná, önmagával elégedetlenné, majd alázatossá. A főszereplőt, a pogánynak nevelt fiatal leányt a keresztény Róma, az Oltári Szentség misztikumának testet öltője igázza le. A regény tulajdonképpen abból áll, hogy a nagymamát kivéve a többiek

küzdenek a Város hatása ellen, de az erejének tudatában, alig törődve a kis egyének szándékaival és küzdésével fenséges nyugalommal hódítja meg őket. A regény tulajdonképpen prózában írt himnusz az Örök Városról.

A költőnek indult Gertrud von Le Fort első regénye ez a mű. Meg is látszik a kezdő bizonytalan keze a nagyra koncipiált alkotáson. Mint írói munka küzdelem a kifejezhetetlennel. Állandóan azon a határon jár, ahol az emberi nyelv kifejezési lehetőségei már csődöt mondanak. A léleknek olyan mélységeibe hatol, ahonnan csak hasonlatok, víziók segítségével tud felhozni valamit az öntudat számára. Nyelve sokszordadogó lesz, többet akar, mint amennyit tehetsége, vagy inkább általában az emberi értelem kibír.

A szereplők szellemi életet élő, érzékeny ideglények, akik valamilyen különleges világban élnek, ahol a gondolatok, az érzések finom rezdülései uralkodnak, a valóságból csak Róma átszűrt képét veszik észre. Ebben a környezetben küzdök két nő a katolikus életérzéssel. Ezeknek hullámzó lelki világát, Krisztushoz közelítő, majd távolódó, végül is vele egyesülő viharait írja le a szerző.

A fordítás F. Réty Margit munkája. Leginkább pontosságra törekedett, ezért csak itt-ott érezteti meg Le Fort lírai hevületét és folytonos lendületét. De inkább ilyen legyen a fordítás, mint elnagyolt és az eredetit meghamisító művészkedés. A két rossz közül a kisebbiket választotta. *Fábián István.*

Ladislaus Szemere: Ungarische Dichtungen. R. Gergely Verlag Budapest. Talán sok magyar költő feltehetette egy-egy keserű pillanatában ezt a kérdést Adyval: «mit ér az ember, ha magyar?» Vagy méginkább «mit ér a költő, ha magyar?» Milyen

csábító gondolat Arany Jánosunkat, vagy bármelyik nagyot a maga hamisítatlan nagyságában átadni a világnak, hogy magyar géniuszaik is legyenek... Mikor egy-egy ilyen könyvre akad az ember, mint amilyen a Szemere László: Ungarische Dichtungen-je, mindig valami jóleső érzéssel veszi a kezébe. Ebbe a jóleső érzésbe kétségtelenül vegyül egy kis fanatizmus is, valami megnyugtató elégtétel. Emellett az érzés mellett már csak egy feltétel marad nyitva, a legfontosabb, a művészet, az átadás művészetének kérdése. Az árnyak itt vetülnek el; itt látszik meg, hogy volt-e szükségünk, jogunk egy-egy ilyen, — bármennyire jóakaratú vállalkozásra. Ez már a lelkiismeret kérdése is lesz.

Szemere László könyvét lapozva nem érzünk lelkiismeretfurdalást. És mindjárt meg is mondhatjuk, miért. Azért, mert a munka egész szerkezete, megírása, célja nem igényel valami hivatalos, honi tolmács jelleget. Szemereben költő veszett el, — ezt bevezető szavaiban oly szerény megnyugvással közli — s az elveszett verseket akarja pótolni e műfordításokkal. Madáchból — távoli hasonlatként legyen mondva — nem lehetett filozófus s kénytelen lett költővé lenni; Ladislaus Szemere nem lehetett költő, de poézis-szerelme s kiváló nyelvismerete műfordítóvá tette.

Szemere tehát lemond arról, hogy könyvét egyenesen a német akadémiának nyújtsa át; ő szívügyének, irodalmi szenvedélyének tett eleget ezzel a közel négyszázoldalas művel. Az említett tény különben azonnal kiviláglik, Mihelyt a felvett költőkre s darabjaikra pillant az ember. Eszerint könyve három rétegeződést mutat. Fordítja nagy klasszikusainkat, (Petőfi, Arany, Tompa) korunk kiválóit és nevesebb verselőit (Kiss József, Ady, Kosztolányi, Tóth Ár-

pád, Babits, Juhász Gyula, Reményik S., Áprily, Gellért Oszkár, Szabó Lőrinc, Erdélyi József, Nadányi Zoltán) s végül kevésbé ismerteket, akiket ő szubjektíve szeret és értékel.

Ami a fordításokat illeti: a hűség mesterművei ezek. («Die Übersetzungen Ladislaus Szemere's sind Meisterstücke der Treue,» amint Kosztolányi ajánlószavaiban biznyságot tesz róluk.) Meg akar szabadulni még a gondolatától is annak, hogy valami új, wilde-i értelemben az eredetnél esztétikailag értékesebb költeményt produkáljon. Megelégszik a pontossággal. Inkább precíz szeretne lenni, mint precióz és éppen ebben rejlik komoly értéke:

*«Noch blühen die Blumen der
Gärten im Tale,
am Fenster Espe noch grünender
Stamm,
Doch siest du Winterwelt drüben
die kahle,
dort leuchtet der Schnee schon auf
bergigen Kamm.»*

Ezek valóban Petőfi szavai, a fordító alig látszik, átadta magát a versnek. Vagy nézzük Arany Széchenyi emlékezetét:

*«Ein Wort erscholl das Vaterland
erschütternd,
in einem flüchtigen Worte so viel
Schmerz;
wir fühlten — Hügel, Feld und
Tal erzitternd
zusammenzucken dieser Erde Herz.»*

De bármennyit idézhetnénk modern költőkből is a fordító bravúros pontosságával tündöklük. Adynál, Kosztolányinál, Babitsnál is szinte nagy erőpróbákat végez, hogy egy-egy szó zamatát, ízét, erejét visszaadja s ez igen sok esetben sikerül is neki:

*Hotelmansarde, Abendschimmer
Meer.*

*Fort ging sie, fort, ich seh sie
nimmermehr,*

*Fort ging sie, fort, ich seh sie
nimmermehr.*

(Ady : Egyedül a tengerrel.)

Szemere Lászlónak sok hálával tartozunk e nehéz és meglepően szép munkáért. Két nép, két nyelv irodalmát szolgálta méltó törekvésekkel. Ha a földet nem vitte is magával, ügyes, avatott kezű kertész módjára ültette át ezt a szép ligetet a német talajba, mellyel hisszük, hogy nekik föltétlen értéket, nekünk pedig jóleső örömet adott.

Kiss Tamás.

Ijjas Antal : Üzenet. (Novellák.)
(Pázmány Péter Irodalmi Társaság kiadása.)

Nehéz a kívülálló szavaival átka-rolni azt az írói magatartást és kifejezni a benyomást, amit Ijjas Antal irodalmi életműve nyújt. Kritikus feladatnak annyira izgató probléma ő, mint a természettudós számára az a kísérlet, hogy az ősközetbe fagyott virág negatív másából meghatározza a lelet species-ét s a kocsányok rajzából a virág hajdani színét, nedveinek régen szikkadt ízeit s a légkört, amiben ez a virág, kelyheit kitérve ringott valami távoli és misztikus napnak sugarai között. Aki magát az irodalom Linnéistái közé sohasem sorozta, érzi csak, mennyire csődöt vall vele még az asszociáló módszer is, amely Ijjas helyét, eredetét, írói magatartásának jegyeit megállapítani igyekszik. Csak azt érzi inkább, hogy Ijjas Antal nem *asszociál*, kíséreljük őt megközelíteni bármilyen esztétikai varázsvesszővel is. Nincs határfelület és gyökér, egyetlen is, a magyar szellemiség multjában, amihez ő, a maga belső lényege szerint illeszthető lenne. Katolikus környezete is inkább élet-rajzi keretnek, mint szellemtörténeti

bélyegzőnek számít életművén. A katolicizmus reá is, mint irodalomalatti tényező hat. Hiszen túlzás volna a magyar szellemiség rétegei között irodalmi katolicizmust is megjelölni : az európaiság oxigénjével bőségeset, amibe ha belelélegzik magyar író, éreznie kellene, hogy tüdeje duzzad, vére felrisszül. Sajnos, néhány erős kezdeményezéstől eltekintve, katolikus irodalmunk lehetőségei egyelőre ígéretektől függenek s ami eredmény eddig megmutatkozott, nem támasztott létfeltételeket a katolikus irodalmi szellemiség számára. Katolikus magyar író itthon nincs mit, hogy belelegezzék: csak irodalomalatti katolikus atmoszféra van, ezenkívül pedig valami külföldi hatás, ami azonban sztratoszférikus magasságban száguld felettünk és belőle kevés csapódik le hozzánk.

Katolikus íróinknak minden leírt szavukkal meg kell, hogy küzdjenek környezetük levegőszegény viszonyaival. Tevékenységük nemcsak abban merül ki, hogy figyelik e felső rétegek mozgását s nemcsak abban, hogy megmérjék, mennyit nőtt az irodalomalatti behatásokból felhasználható erők hőmérője. Hanem önmaguk gondja is leköti őket : az, hogy az adott lehetőségek ellenére miként teremtsenek önmaguk számára stílust és formát olyan szinten, ami önmagukkal szemben támasztott művészi igényeiket kielégíti. Hangot adni azzal a tudattal, hogy visszhangja nincs az elkiáltott szónak, üzenni mondanivalót, amire válasz nem érkezik s mégis : mindennek ellenére öntüzkben elégni egy jövőért, ami még nincs itt : — olyan szerep ez, amiben több van a tragikus heroizmusból.

Ilyen heroizmus az Ijjas Antalé is. Ezt a heroizmust azonban nemcsak az adott körülmények váltják ki belőle, hanem szubjektív írói magatartásának is ez az egyik jellemzője. Ijjas

azok közé tartozik, akit hagyomány nem támogat, közvetlen hatás nem termékenyít. A saját maga teremtette levegőben lélegzik. Minden leírt sorának fűtöttsége gazdag levegőre mutat, de ez csak az övé, amit magával hozott és magával visz. Témáinak sokfélesége, érdeklődésének változatosága: támaszok szárnyai alatt, amikkel térben és időben utazik. Szubjektív önmaga csak eszközi tényezője e témavilág kialakításának. Amikor tanul és gyűjt, szinte tudósi exaktsággal: teljesen eszközt kovácsol magából, hogy azután az irodalmi kifejezésen keresztül ismét felszabadítsa magában a reagáló embert. Ha ez a felszabadító képessége hiányoznék, lehetne kiváló szakember, de nem művész. Ijjast pedig éppen ez a képessége teszi íróvá, túl azon, hogy szakemberként is nyereség a renaissance s az európai szellemtörténet több korszakának területén.

Ereje intenzitása mellett bizonyít, hogy ez a kettőség nem okoz törést munkáján: az egyik inkább kiegészíti a másikat. Összesimul s olyan harmóniává olvad benne, ami a renaissance heroikus derűjét, a barokk zengzentes stílusromantikáját s korunk drámái feszültségét egyformán kifejezi.

Műgondját átfogó kultúra szabályozza — és ez a stílus mai dekadenciájában első vonalban álló stiliztává avatja. Kultúrájának határterületeit pedig képzeletének dinamikája szélesíti, hogy alakjain keresztül az emberek egész skáláját átélje. Ez teszi őt egyik leggazdagabb regiszterű írónkká. Az «Üzenet» minden egyes novellája erről a kettős írói kvalitásról ad teljes képet az olvasónak és a vele rokontalan irodalomnak.

Kézai Béla.

Nadányi Zoltán: Szegény ember naplója. A szerző kiadása. 126 l.

Huszonyolc kis lírai kromi. Két-

három oldalra terjedő hangulatok tanulsággal, humorral, érzelmességgel. Ami felöltik előtte, abból líra lesz. Az élet jelentéktelen mozzanatai, amikkel az átlagos ember futólag se foglalkozik, őt megragadják és belesodorják a melankóliába. Ez az alapjában lírai természet, a pillanat benyomásainak művésze.

Könyvének szegény embere szomorúvá lett világban él. Valaha boldog volt, ha levelet kapott, ma örül, ha nem jön levél. Mert ki ír? Az ügyvéd, a hitelező vállalatok, az adóhivatal, a járásbíró. Még jó, ha a levelek közé becsúszik valami kedves környezetből hírt hozó: gyászjelentés. Ilyen elfordulása a világnak, hogy gyermekkorában a királyi kincstárt valami ragyogó ékszergyűjteménynek képzelte, most a királyi kincstár nevében egy kis kopott ember jön a bútoraiért. A tavaszi szélben azon tűnődik, mért maradt meg örök szépségében és gazdagságában a természet és mért pusztult el ennyire az ember?

Gyermek történeteiben érzelmes apróságok kötik le a figyelmet. De van úgy, hogy az üde szemléletet egyéni érzelmeivel hajtja túl és ezzel homályosítja el a naív tárgyat. Ilyen különösen a Kiskatóról írt jellemrajza. Ezzel szemben bájosan fejlik a gyermeklélekből a Zsófi sapkájának története.

Ahol tisztán líra, ott a legerősebb. Ilyenek: Egy fél cseléd, Uzsonna, Novemberi rémület, Nincs semmi baj.

Nadányi Zoltánnak, az értékes lírikusnak, ebben a prózai kötetében is a lírai tartalom a legértékesebb. Szinte azt lehetne mondani, hogy az anyagszerűségét véti el, a versírás és prózaírás különbségét nem találja el. Ezért ötleteinek csak a váza alakul ki. Azt lehetne mondani, hogy csak egy dimenzióban terjed. Csak síkban. A mélység és magasság nem tud kilombosodni az alatt a rövid idő alatt,

amely a gondolat felmerülésétől megírásáig elmúlt.

Nálunk a közönségnek nincs olyan szélesebb rétege, amely az ilyen hangulatos finomságokat élvezni tudná. Ezt a csupa kis akkordot. Kevesen vannak a nem szemjasok, a bölcsen értők, a tiszta szemű emberek, akik mindig csak az embert látják és nem a diszleteit, nem az árnyékát. És mert az ilyenek nincsenek tízezrével, azért nem érzett ki üzletet ebből a könyvből a kiadó és a kötet a szerző kiadásában jelent meg.

Hamvas József.

Sárközi György : Viola. (Athenaeum kiadás.)

Veszedelmeket és csapdákat rejt magában a tárgy, melyhez Sárközi hozzányúlt. Az ő emberei és a vidék, amerre járnak, túlságosan ismerősek számunkra; az irodalom is túlságosan ismeri ezeket az utcákat, ezeket a kispolgári lakásokat. A naturalizmus, mely talán a háború után lett nálunk igazán időszerűvé, két környezetet fedezett fel: a falut és a kispolgári világot; e két miliót végérvényesen birtokába is vette. Kérdezhetjük tehát: lehet-e területekre «büntetlenül» behatolni? A mű testébe nem csúsznak be majd vigyázatlan pillanatokban a jól ismert modorosságok? Nem viszi a mese szükségszerűen kényszerhelyzetbe az író?

Ha e félelmek előítéletekké válnak is, annál nagyobb a mű érdeme, ha győzedelmeskedik rajtuk. Szegény, csúnya Viola története, mely személtelenül beleolvad egy kispolgári háztartás epikájába és a vénleányság szomorú kapujában végződik, kellemszerűen részeseit minket. Pedig az írói ösztön és izlés sűrű kísértésekkel állt szemben: a szociális célzat, az ékesszólóan sötét környezetfestés, az elnyomottság, a lefojtott vágyak (melyek egy pszihopatológiai tanulmány kísértését hordozzák ma-

gukban) megannyi lehetőség és alkalom arra, hogy az író eltérjen a mű «vonalától». És mégis, az első fejezet, melyben a «három szoba és összes mellékhelyiségek», egy kispolgári család világegyeteme nyílik meg előttünk és a hálószobától a konyháig e különös táj minden bizzarr szépségét megismerjük — ez a nyitány nem a naturalista regény légkörét akarja idézni. Mintegy jelképesen kinyilatkoztatják e sorok a titkot, mely megfejtene előttünk az egész mű természetét; a szennyesrózsaszín tapéta, a bordóvörös takaróval fedett ágy, a szekrényekben rejlő családi történelem és a pontosság (egy szövegkönyv pontossága, a «szín» legapróbb részleteit megjelölő pontosság), mellyel e lakás leltárát lefekteti: a francia naturalistákat juttatja eszünkbe, kiknél a szőnyeg mintája majdnem olyan fontos volt, mint a szereplők arca. Pedig csalódunk, mert hamarosan észre kell vennünk, hogy ez enteriőrben egy tragikus tájkép páthosza rejlik és a bútorok, a falak úgy lépnek eléink, mint egy meginduló epikus cselekmény másodrendű szereplői. Epikus! E szó hangulatával már annyiszor visszaélték, hogy alig merjük azt e regényre alkalmazni, aminthogy túlzó és jogosulatlan volna részletekben is keresnünk a párhuzamot: csak arra a hangsúlyra utalunk, mely a figuráknak különös jelentőséget, különös domborúságot és a regény menetének különleges ütemet ad.

De nemcsak ez menti fel a művet a naturalizmus látszata alól. Az események e család (és talán minden család) életében új értéket, új súlyt kapnak: ami a regény szempontjából csak epizód lenne, az itt teljes jelentőségében hat. Sárközi regénye ezt a viszonylagosságot is érzékelteti; a takarítás, a bevásárlás, az ebéd itt valami eseményszerű fontosságot kapnak: azt a primitív drámaiságot,

mely csak a hétköznapi, örökösen ismétlődő dolgokban rejlik. Éreznünk kell, hogy e jelenetek nem a környezetrajz, a valóság — hűség kedvéért vannak itt — bár ugyanakkor szervesen bele is kapcsolódnak abba a történet-rendszerbe, mely félig mesterséges, félig valószerű, tehát: regény. Formaösztonének sugallatára Sárközi megtalálta azt a mértéket, mellyel az előbbi jeleneteket és a regény kézzelfogható eseményeit arányos kapcsolatba lehetett hozni és így az epizódokon, Imrének és Lacinak (Viola testvéreinek) sorsán át is egységes mű bontakozik ki. A regény formája, az a belülről kialakuló zártság és kerekdedség, mely józanul megszabja a színeket, a mozdulatokat, gazdagságon elosztja a figurák csoportjait, egy jelenet feszültségét a végsőkéig ki tudja használni, és még a líraiságot is kemény, szigorú burok mögé rejti: valami «franciás» szépséget és biztonságot sugároz.

Arról a könnyedén gúnyoros hangról se szabad elfeledkeznünk, mely átszűrődik az író stílusán és a helyzeteket, a szereplőket a szatira felé tereli. Ez a gúny feloldja azokat a nehezékeket, melyeket a tárgy, a probléma és az esetleges célzatosság eleve magukban hordanak és elűzi a nagyképűség látszatát. Aminek annál is inkább örülhetünk, mert családi regényről van szó, középosztályról, a polgári paradicsom bomlásáról — de a szerző lemond arról, hogy regényét e túlságosan is kínáló távlatokba beállítsa. Az irónikus csengés — okosak és megértők iróniája — mely a tanulság, az intelem veszélyét igyekszik semlegesíteni, néha csodálatos frissességet, szint is ad egy képnek. (Viola zsúrja, a szigeti séta Valér úrral, családi vacsora a zöldben.) A költő itt-ott kicsillan a regényíróból és a maga különleges eszközeivel fejezi ki azt, ami az el-

mondás, az ábrázolás határain túl fekszik. A látszólag csak háttérként szereplő Budapest az egész regény hangulatát megadja: azt a fanyar hangulatot, tele vágyódással és nyugtalansággal, melyet egy-egy jelző néha élénkvarázsol, vagy egy jelenet: Lonci és Imre sétája a hűvös, koratavaszi éjszakában.

A figurák sorozatából — melyet Sárközi portré-alkotó kedve valami friss bőséggel teremt — ezek közül a szatírával és ritka jellemző erővel kivésett alakok közül kiemelkedik Violáé, a csúnya, elnyomott lányé, kiben talán sikerült Sárközinek örök, klasszikus értelemben teljes arcot teremtenie. Ki merné tagadni, hogy itt igazi művész volt az író, ki néhány csodálatosan sommás vonással fel tudta idézni e lélek minden vergődését, elkeseredetten mohó vágyait, melyeknek fojtottságát csak jobban kiemelte a formai kényszer, a fegyelem, melyet személytelen szigorral őrzött meg. Néha nyugtalanító, riasztó érzéseket hoz fel e lélek sötétjéből az elemzés, de ennek ellenére szomorkás líra mosolyog át a sorokon, a gyengék, az elnyomottak, az üres kézzel távozó k sorsa fölött valami költészet, valami bágyatag fény dereng.

Sőtér István.

Átányi István: Északi hűség. Könyvbarátok Kis Könyvei. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda.

A magyar ifjúsági irodalom mostanában válságos korszakát éli. A hajdani nagyok, Benedek Elek, Gaál Mózes, Pósa Lajos, Sebők Zsigmond meghaltak vagy elhallgattak s helyükbe még nem jöttek a többi közül vállal kimagasló vezéregyéniségek; talán azért sem, mert a mai kor szégyenebb annál, hogy írói minden képességüket és idejüket a gyermekeknek szentelhetnék. Ennek a megállapításnak nem cáfolata, hanem inkább bizonyítéka a gyermek- és

ifjúsági lapokban mutatkozó túlterhelés is, a tehetségtelen műkedvelőknek ez az elszomorító elburjánzása, ami egyik-másik gyermek- és ifjúsági folyóiratunkat néha valósággal ártalmassá teszi az irodalmi nevelés szempontjából. A könyvtermelés sem sokkal vígasztalóbb, noha itt mégis mutatkozik néhány biztató ígéret.

Ezek közé az ígéretetek közé tartozik e könyv szerzője is: nevét első munkájának elolvasása után méltónak találjuk arra, hogy megjegyezzük s még sokat várjunk tőle. Tisztán látja a jó ifjúsági regény három legfontosabb kellékét: az érzelmeséget, kalandosságot s az enyhe tragikumot, a fényt kísérő árnyat. Csak éppen, mint oly sok kezdő ifjúsági író, egy kissé túlbecsüli a kalandosságot s legfőbb igyekezete a kalandos meseszöveg; pedig az ifjúsági irodalom legkimagaslóbb alkotásai igen egyszerű meséjük: tessék A Pálutcai fiúkra, a Szívre, a Gimnazisták-ra vagy Bibi-re gondolni, sok-sok más mellett. Mert a gyermek szereti ugyan a kalandosan izgalmas cselekményt, de a mesefonál szétbomlását, különböző irányokba csapását, bonyolódását nem bírja követni, únja.

Átányi meséje megtörik; a regény első fele a debreceni református gimnáziumban játszik s első irodalmi rajza az új épületben, új életet élő hajdani kollégiumi diákságnak. Irónk már itt lebonyolít lege artis egy kis detektívhistóriát, amit főként az által tesz érdekessé, hogy szenvedő hőse finn anyától származó magyar fiú. Ehhez a részhez csak lazán, jóformán mindössze a szereplők azonosságá révén kapcsolódik a második rész, egy út Finnországba, a párt-harcokban vergődő, huszas évekbeli Németországon át, ahol a regény hőse és barátja, a finn-magyar fiú, az ifjú-kommunisták fekete listájára kerülnek. Ez a második, az előzőtől

teljesen független s egészen más csapáson járó kaland folytonos halálveszedelmek meredekjén vezet, de mégsem ragad magával, mert nem kellően indokolt, alapoka kissé hihetetlen félreértés, célja pedig gyermekeknek kisszerű, pillanatnyi. Ezért vesztí el erejét a nyomában járó tragikum is, míg a harmadik rész ismétléssé válik.

Ezek a szerkezeti hibák azonban mitsem vonnak le a regény olvashatóságából: mert mesélni igen szépen és érdekesen tud Átányi István s jellemző ereje is kiváló. A debreceni diákok élete, autopsia alapján mondhatom, a ulegtolsó vonásig hű és eleven; és éppen ilyen meleg életet lehellnek a messze Észak vidékeit és szokásait festő részletek is. Finnországról aligha találnak fiatal olvasóink vonzóbb és elevenebb leírást, mint az Átányié. Minden sorában ott érzik az élmény lüktetése és fiatal szívének őszinte vonzódása északi rokonainkhoz. A könyv kiállítása szintén méltó az elismerésre.

Szondy György dr.

Jacques Bainville: Diktátorok. (*Dante kiadás.*)

A mai kort méltán lehetne úgy jellemezni, mint a hagyományos demokráciák küzdelmét a feltörekvő diktatórikus irányzatok és világ nézet ellen. Ellentét a demokrácia és a diktatúra között: oly régi ez a jelenség, mint maga az egész európai államrendszer és társadalom. A probléma a történelem rendszeres körforgásában hol ellanyhul, majd ismét kiéleződik; hogy pedig a mai időkben ismét előtérbe került, arra bizonyíték a népek és államok politikai élete és annak vajudásai, valamint irodalma, bölselete egyaránt.

Ezért különösképen időszerű a nemrég elhunyt nagy francia történetírónak, Bainville-nek könyve az európai és Európán kívüli diktá-

torokról és diktatúrákról, azok rendszereiről, világnézetéről és tárgyi, lelki hátteréről. A francia kiadás sem nagyon régi keletű, magyarul most, a közelmúltban jelent meg a Dante könyvkiadónál Havas József fordításában. A fordító nevét azért érdemes külön megemlíteni, mert ellentétben a, sajnos, egyre gyakoribb esetekkel, munkája alapos, tisztességes, irodalmi színvonalon álló és magyaros. Szomorú, hogy az ilyen magától érthetődő dolog külön érdemet jelent manapság, amikor egyre pongyolább, olykor élvezhetetlenül gyatra fordítókra bizzák kiadóink a külföldi, egykor kitűnő könyvek átültetését.

Bainville három fejezetben tárgyalja a diktatúrákat. Külön ismereti az antik világ kényurait, a görög és római államban jelentkező törekvéseket az egyeduralom felé. Majd az újkor főbb diktátorait veszi szemügyre, ezzel kapcsolatban rendkívül érdekes és jellemző képet festvén a nálunk kevésbé ismert, de nagyon tanulságos délamerikai diktatúrákról. E fejezetek egyben kitűnő bepillantást nyújtanak a hasonlóképen kevésbé ismert latin lélekbe is. A jelenkor diktatúráiról fölötte nehéz történelmi szempontból írni, ahhoz még túl közel vannak az események, a politikai szemlélet mindig elkeveredik a történész ítéletébe. De igen figyelemreméltó szempontokat vet itt is fel Bainville, amikor Lenin, Sztalin, Ata Türk, Mussolini, Primo de Riviera, Salazar és Hitler uralmát ismerteti. Kár, hogy ezen közben nem emlékezett meg a diktatúrák egyik legérdekesebb formájáról, — amely a diktátor-lelkületnek is szinte egyedülálló megnyilvánulása: a nagy lengyel tábornokról, Pilsudski-ről nincs egy szava sem.

Harmadfélszáz oldalon nem lehet beható, alapos áttekintést adni a világ diktatúráiról, mégcsak kör-

vonalakban sem. Bainville könyvének nem is ez a célja. Inkább egyéni, eredeti és érdekes jegyzetlapok ezek, találó megállapítások, megjegyzések, és megfigyelések összessége, amelyek nyomán azonban mégis kialakul az olvasóban valami vélemény a diktatúrákról általában. És ebben teljesen egyet kell értenünk a szerzővel, aki így ír:

A diktatúrákat, «akár jók, akár rosszak, a legtöbb esetben a körülmények kényszerítik a népekre. — Akkor pedig, akiket a dolog érint, már nem válogathatnak. Vállalják. Nem lehet jobbat ajánlani a népeknek, mint hogy vigyázzanak: ne jussanak olyan helyzetbe, amikor már nincs más választásuk, hanem vállalniuk kell a diktatúrát».

Neller Mátyás.

Az osztrák és a magyar történeti ballada. Boronkay Antal tanulmánya. (Budapest, 1936.)

Egy kicsit megborzong az ember, mikor ezt a kifejezést hallja: *történeti ballada*. A ballada egy külön műfaj, kétségtelen; megvan a maga külön története, de mit akar a «történeti» jelző mellette jelenteni? Boronkay Antal értekezése ennek a jelenségnek az értékes és átfogó magyarázata. Figyelemesen átlapozva látjuk, hogy ennek a műfajnak nemcsak külön történetje, de egy külön korszaka van, maguk a költemények pedig nagyon sok tisztos, kizárólagosan nemzeti törekvést akarnak kifejezésre juttatni és legkevésbé az irodalmat. Nemcsak a művészethez, hanem még a balladához is, mint műfajhoz, a lehető legkevésbé közük van. Mindezek ellenére is irodalmi műfajnak kell nevezni, mert feldolgozása és formája költői, különben teljesen külön utakon jár, elragadtatva egy nagy érzéstől és a hivatott irodalom ihletett berkeiktől.

Létrehozója és éltetője mindkét

nemzet kebelében: a romantika, melynek egyetemes vágya és programja a történelem és «a haza minden előtt». Megindul egy nagy balladai-
ipar, lelkesülten, szoros értelemben vett kritika nélkül. Addig ismeretlen — de ma még kevésbé ismert — emberek lesznek a két haza legnagyobb költői. Az osztrák romantika főírányítója *Hormayr báró*, főorgánuma pedig az *Archiv* folyóirat. Egyre erősebb buzdítások történnek történeti balladák írására. Az eszme szétgyűrűzik s eljut «*Provinz*»-ba (Magyarország) is, ahol visszhangra talál mindenekelőtt a deutsch-Ungarok, majd a national-Ungarok között. A terület közös: a történelem, mégpedig mindkét nép történelme. A hatás tökéletes, nemsokára nálunk is megindulnak a buzdítások, a *Regélő*-ben, *Honművész*-ben, sőt a *Kisfaludy-Társaság* 1837-ben pályázatot hirdet történeti balladára. Egy egyetemes és hivatalos nagy láz tehát ez, az osztrák-magyar romantikáé, amely nagyobb tehetségeket is megérint (Uhland, Garay), sőt a kritikát is magával ragadja. A kisebb ihletűek egy-egy kis jóindulatú plágiumtól sem riadnak vissza.

Boronkay könyve lelkiismeretes és érdekes megvilágítása a romantika e többé-kevésbé irodalmi alapú lecsapódásának. Apró letűnt törekvésekbe pillant be, számtalan példával illusztrálva azt az anyagot, amit osztrák és hazai, egykorú és jelenkori források nyomán egybe-szerkesztett. Az értekezés maga három főrésze oszlik. Tárgyalja az osztrák történeti ballada költészetet, áttekintvén a politikai helyzetet s a meginduló romantika programját. A magyar tárgyú osztrák és hazai német nyelvű és végül a magyar történeti ballada tárgyi jegyeit, fejlődését, formáját, műfaj-elméletét, kritikáját.

A lelkesedés, a kortünet és körtünet mindhárom területen nagyjában ugyanaz, csak az emberek, a mű-

velők különbözők. Ugyanazok a törekvések, a hatások, a formák, de a magyar történeti rigmusok mélyén mégis van egy páratlanul eredeti vonás, — melynek a művészethez szintén alig van köze, — ez pedig az izzó magyar hazaszeretet. *Kiss Tamás*.

Vieki Baum: Karrier. (*Fordította: Pálmai Jenő, Athenaeum kiadása.*)

A népszerű, s világhírűnek fémjelzett német írónőnek ez a regénye valóban olyan, mint egy pohár amerikai coctailé. Minden benne van, ami szemnek, inynek csiklandozó, kellemes, ami az olvasót leköti, idegeit megborzojja vagy az érzelmesebbeket megrikatja. Adva van egy német pincérleány, aki ingenyen modellje Basil Nemiroff orosz zsidó szobrásznak. Hozzájuk jön még a jobb sorsra érdemes amerikai férj, Franklin O. Bryant, s felesége Juddy, aki típusa az elkényeztetett, amerikai milliomos asszonynak. Raphaelson műkereskedő boltjában indul el a film, azaz bocsánat — a regény cselekménye. A snob Juddy asszony «*elfedezi*» Nemiroff fantasztikus, tárlatról visszautasított szobrát. Ezt a felfedezését szeretné «*prolongálni*» olyan képpen, hogy megmenti alkotóját a halhatatlanságnak is. Így szövődnek meg a szálak is. Nemiroffot, akit pedig gyöngéd érzelmek fűznek Doris-hoz, látszólag nem érdekli a szerelem. Csak akkor döbben rá, hogy mit jelent neki a leány, amikor a munka lázától valamennyire felszabadul, pénzhez jut, amit a leánnyal szeretne megosztani. Felkeresi a leányt, s akkor hallja, hogy Doris vikendre ment Franklinékhoz. Az asszony távol van, s a férj könnyű, bohém társaságot gyűjtött egybe házában, ahol vad orgia folyik. A szobrász itt akad rá Dorisra és felindulásában ráló, úgyszintén Franklinra is, akit a leány csábítójának tartott. Letartóz-

tatják, elítélik. Franklin könnyebb sebet kap, míg a leánynak tüdejét járja át a lövés s csak önfeláldozó ápolás mentheti meg életét. Franklin gondoskodik róla a kórházban, mindennel ellátja. Doris, amikor felépül, nem akar lekötöztetnie lenni a férfinak. Az orvos megmondja, hogy az élete csak hajszálon függ, kímélnie kell magát. De a leány, akinek még modell korában szomszédnője, Salvatori, valaha híres énekesnő «bebeszélte», hogy tehetsége van és énekelni tanította, beleveti magát az izgalmas életbe. Dolgozik, közben énekelni tanul. Pincéernői állását elveszíti, nincs miből éljen, s Salvatori magához veszi. Az öreg Bryant, aki attól tartott, hogy fia feleségül veszi a leányt, kártérítést ajánl fel, illetve lehetővé teszi, hogy a leány énekórákat vegyen a híres Delmonttól. A karrier el is következik. Doris «befut», híres énekesnő lesz belőle. Közben mindent elkövetett, hogy Nemiroffot kiszabadítsa, de ez nehezen sikerül. Dorist annyira felőrli ez az izgalmas élet, hogy ereje már fogyóban van. Az öreg Bryant, aki önzetlen barátja volt, feleségül kéri azzal, hogy ajándékozzon neki pár szép hónapot az életből, míg ő szavát adja, hogyha Nemiroff kiszabadul, lehetővé teszi Dorisnak, hogy a fiúval boldog lehessen. Befolyása révén a fiú, akinek büntetése már amúgyis lejáráóban van, kiszabadul, s Dorissal elmennek Tahiti mellett egy kis szigetre, ahol boldog pár napot töltenek, s ahol Doris hamarosan meghal. Eddig a történet, amely csillogó részleteinél fogva is inkább csábító filmtéma, mint regény. Nem akarunk vitázni az írónővel, aki nyilván nem pályázik itt irodalmi igényekre és tudja, mi kell a közönségnek. Az amerikai állapotok reális rajzában, ezt tárgyilagosan megállapítjuk, nagyszerű, pompás szeme van, meglát minden visszásságot. Helyenként

hajlandó az erős kritikára. Így mindjárt az elején, amikor a német származású Doris csípős megjegyzést tesz a snob elkényeztetett amerikai aszszonyokról, akik minden sarkon zsenit szaglászhatnak. De ez csak néhány sor, az író a következő pillanatban már, mintha megbánta volna, tetszhetőbb dolgokra siklik át, hiszen jól tudja, hogy a nagy publikum füle érzéketlen az ilyen igazmondásokra. Akad egy-egy kis részlet, amely mélyebben szánt a lélekben, a regény mégis azok a könyvek közé tartozik, melyek néhány szórakoztató órát szereznek, de aztán hamar elfelejtik őket.

Mihály László.

Pap Károly: Irgalom. (Budapest, Athenaeum kiadása.)

A novelláskötet egyes darabjai között tárgyuknál fogva is van valami belső összefüggés. A zsidó pap fiának gyermekkori élményei elsősorban ezek a furcsa, már-már inkább helyzetképek, mint novellák. Annak a különös, zárt kis életnek az emlékezései a szürke, kopott vidéki emeletes házról, szűk udvaráról, amelyet egyik oldalról a zsidó imaház, a másiktól az Orsolya-szűzek templomtornya keretesz be. Ez a sok kő és épület mintha örökre elfedné a napot ebben az udvarban, mintha sohasem táncolnának az égi fények, ezt a kicsi életet mintha soha nem ragyogná be a nap. Ezekben az írásokban a gyermek ösztönös megérzése van a maga sorsa idegenségéről, elkülönítettségéről, már-már kitaszított voltáról. Rabnak érzi magát, akinek nem szabad vért innia, mindig tiszta ruhában kell járnia, nem rongálhat kedvére, ujjongó gyermeki lázban, maszatosan és felszabadultan a szegény kis fiúkkal az utcákon. Mert ő pap fia, — a zsidó papé. S már akkor sejti meg a titkot, hogy az emberek nem egyformák és nem szerethetünk mindenkit, még ha muszáj is szeretnünk,

még ha a nagyapánk, vérünk is. S vannak hagyományok, szenteknek mondott megszokások, melyekhez az öregek olyan görcsösen ragaszkodnak, hogy makacsságukkal megtörik a gyermek lelkében ébredező csodát és a csalogány csakugyan nem repül be az ablakon. Kitérni, kitérni ebből az elátkozott varázsos körből és olyanná lenni, mint a többiek! — mintha ez volna e kis novellák mindegyikének vezérmotívuma.

Vannak aztán másfajta írások is a kötetben, de azok is mintha valami torz, szomorú emberi furcsaságot, mélabús arcvonást akarnának megrogzítani. A Priaforánt, a mohamedán bosnyákot, ki a háborúban csalódott a keresztényekben, a megbélyegzett leányt, mert sehol sincs maradása, két nap multán mindenütt felmondanak neki, a csacsi kis pesztonkát a nyárvégi parkban, amint halottasdit játszik a rábizott gyerekekkel és arcán földöntúli mosoly van, a részeges Vaják favágó néma Janikáját, akinek lelkében csodálatosan kivirágzott a muzsika és mégsem lesz belőle soha világraszóló nagyság, mert senki sem ad érte az apjának két kis hordó pálinkát, a halódó festőt, kinek csak egyetlen képe van és a híres öreget egy különös helyzet fintorával. Mintha tragikumukat az író mind a lelkében hordaná.

Jézus-novellája nem nagyvonalú, de ez a kötet megbékítő tétele. Melegséget azért ez sem ád, mint egyik írása sem. Túlságosan próza mind-egyik és ha a szavak a költészet gazdagságával sorakoznak is fel egymás mellett, ezekről a lapokról mégis hiányzik a fény, az emberi szív átütésítő napja. Az olvasó felfigyel erre az újszerű hangra — mert új és korántsem művészietlen —, de a szíve körül hideg marad. Ez a hang a húrokba nem tud belekapni, nem tudja megrezgetni azokat.

Dénes Tibor.

Dénes Gizella : Eliza tündöklése.

A kissé Balzac-ra emlékeztető regénycím mögött egy jobbsorsra érdemes cselédleány változatos életsorsát találjuk. Eliza, vagyis Liszchen népes családú, iszákos falusi fuvaros leányának otthonából való menekülése, cselédkedése, elbukása, a «nagy életbe» való emelkedése — amelynek szintjét a fasori villa, autó, bundák, főúri kitartottság jelenti — s a végső pont: az apácák javítóotthona. Amíg Eliza eljut odáig, mondhatnók a napilapokban unosuntalan használt lejáratott szólammal. Az író dícséretes célzattal, megérdemelten tart rozító tükröt a társadalom elé, rámutat az Elizához hasonló karrierek eredőjére, arra a könnyelmű és sokszor bűnös nemtörődömségre, amely ezt az Elizát és a többit a felszínes és a munkanélküli jólét utáni vágyakozás sinjeire siklatja. Magában véve a regény tárgya sokszor megírt, de háttérül véve napjainkat, korképnek hat az író beállításában. Eliza tündöklése riportszerűen mai történet, ami az olvasó szempontjából előnyös, de később sokat apaszt a regény súlyából az aktualitás. Az úgynevezett «úri morált» túl sűrűn s keserűen emlegeti az író, pedig a célzatoságot sem ártott volna jobban elburkolni, mert bár a l'art poul'art-on, mint jelszón túl vagyunk, az ilyesmi kiköckenti a nem laikus olvasót az egységes szemléletből. A regény második részét, ott, ahol Eliza a bárót lelki undorodásból megfojtja, amiért az feleségül akarta venni s végül kiderül, hogy csak *akarta* megölni, mert a báró szívszélhűdésben halt meg, valószínűtlennek tartjuk. Különösen a vizsgálóbírói jelenetet. Dénes Gizella is mintha magának keresne mentséget regényében ott, ahol azt mondja, hogy az élet olyan giccset termel, amelyekre ha író talál-

sában kerülnek az olvasó elé, azt mondják: képtelenség. Általában a valóságnak, a mindennapi életnek az a bizonyos lemásolása, amit csak úgy ontanak tárcákban és riport-regényekben egyes zsurnalisztákból felcsiperedett írók, minden valóság-szaguk ellenére sem élnek tovább, mint a rotációs, amelyre reányomták. Ezzel távolról sem akarjuk azt mondani, hogy Dénes Gizella regényének valami köze lenne az eféle nem is limonádé, hanem coctail ízű «dektürökhöz», csak szeretnők megővni attól, hogy túlságosan könnyű sikerek felé tévedjen. Egyes részei, mint például Eliza cselédi élete, vagy később egy fejezet, amelyben az írónő a kis Mecsek-alji falut festi le, finom emberi művészetével, az átéltség kikristályosodottságával elbájoló. Ez a szerénynek látszó «locale couleur» akkor is értékes és szép lesz, amikor a regény kiáltó problémáit megrágtá az idő. Szigorúak voltunk a regényhez, talán kelletlenül is jobban, de Dénes Gizella megérdemli az igazmondást, a teljes mértéket s eddigi írói oeuvre-je után jogosan várjuk tőle az emelkedést, amely a mostaninál összhangzóbb művészi alkotásban nyilvánul meg.

Mihály László.

M. Schirrmeister : A kényeztetett gyermek. Káldor könyvkiadóvállalat.

Mindenképpen hasznos és öröklé időszerű feladatot tűzött maga elé a Káldor könyvkiadóvállalat, amikor *Szülői gondok* címen ilyen tartalmas programmal sorozatot indított. Már az első kötet, amely a kényeztetett gyermek kérdését tárgyalja, mutatja azt a tervszerűséget, amivel a sorozat célja felé közeledik. A jövő nemzedék sorsa az anyák kezében van, hirdeti Schirrmeister s ezzel megadja könyvecskéjének s az utána következő többi füzetnek is mérhetetlen fontosságát. A kényeztetett gyermek a

társadalom közösségéből kihullott, önmaga számára is terhes légkör gomolyog körülötte. A mai idők rohanó tempójához hozzá nem szokott gyermek életcélja elvész abban a tunyaságban, amelyhez odahaza sokszor jóakarathból és kényeztetésből megszoktatták. A példák, melyeket a szerző szellemesen mondanivalóinak végén felsorol, gyakorlati szempontokból világítják meg a kérdést és juttatják egészen közel az elfogult szülőt gyermeke lelkéhez s téves neveltetésének külső reakcióihoz. Sajnos, mindez kevés ahhoz, hogy az ilyen szülő jobb belátáshoz jusson, véresebb események kellenének ahhoz, hogy a gyermek önállóságát intaktul visszaállítsa a szülő s ezzel a gyermeket minél korábban saját lábára állítsa. Az élet elég példát ad mindennap ahhoz, hogy meggyőzőbb és tragikusabb sorsok felvázolásával bírják a szakemberek a kényeztetett gyermeknél is makacsabb szülőket jobb belátásra. A Függelékben dr. Máday István egyetemi tanár világos okfejtéssel szövi tovább a kérdést s néhány komoly megállapítással a kérdést jóval tisztább megvilágításba állítja. A nevelés nem boszorkányság, mondja. A gyermek nevelése a születés pillanatában kezdődik. Az a legjobb nevelő, aki fokozatosan fölölegessé teszi magát. Mindezek tudott és ismert dolgok félig-meddig, mégis így egy kisebb rendszerbe foglalva hatásuk jóval terjedelmesebb és eredményesebb. Másrészt bizonyággal szolgál arra nézve is, hogy a mi szakembereink is kiváló tudással közelítik meg a nevelés problémáit s megállapításaikban a képzett pedagógus meleg, törődő önzetlenségé bujik meg.

A sorozat következő füzetei nem kevesebbet ígérnek, mint: A rosszhajló gyermek, a félős gyermek, az egyetlen gyermek, a nehezen nevelhető gyermek, stb. cím alatt a modern nevelés valamennyi számba-

jöheto jelentős problémáinak tárgyalását. Kár, hogy kiváló gyermekgyógyászaink és szociálpedagógusaink csupán fordítóként szerepelhetnek.

Marek Antal.

Emil Ludwig: A Nilus Egyiptomban. (Fordította: Csánk Endre. Atheneum kiadás.)

Műfajilag ugyan nehéz lenne valahova sorozni a népszerű és világhírű író munkáját, amely különös keveréke a történelemnek, földrajznak, természetrajznak és néprajznak, mint ahogy első olvasásra nem tudjuk, regeynek, vagy pedig tudományos műnek minősítsük. Mindezen a sokféleségen azonban uralkodik Emil Ludwig sajátos, könnyed csevegő stílusa, amely léggé érvényesül a magyar átültetésben is. Így hamar kész vagyunk az ítélettel olyanképpen, hogy a történelmi életrajzok ügyes tollú mestere, vagy a jelen nagyságainak könnyed, színes portait-festője nem tagadta meg most sem magát, hanem életrajzot írt. Egy folyamét, a Nilusét, amely titokzatosságával és fenségével világrészek képzeletét foglalkoztatja. Emil Ludwig szerint ez a hőmpolygó, áradásával földeket megtermékenyítő folyam élete is olyan, mint az emberé. Születik, küzd, növekszik és meghal. Az író, aki ott állt az asszuáni duzzasztó gátnál és lenyugözöen hatott reá az elemi erővel áradó, zúgó víz sodra, képzeletében egyetlen látomással forrasztotta Nilusról való tudnivalóit. S mindez az ő hirtelen intuíciójában vonzó és szuggesztív képet nyer. «A Nilus Egyiptomban» még csak nem is a folyó egész élete, hiszen ezt már másik munkájában, a «Nilus»-ban feltárta. Itt csupán a Nilus és Egyiptom földjének egymáshoz való viszonyáról ír. Egyiptom ősmondái, az egyiptomi József története, a Fáraók, Mózes s a tíz csapás, a rómaiak, éppen úgy felvonulnak a könyvben mint Napoleon egyiptomi katonai expedíciója, vagy Egyiptom új urai, az angolok. A Napoleon által emlegetett negyven évszázad alatt sok minden megváltozott körülötte, a fáraók gögös gulái homokba merültek, csak a folyam maradt ugyanaz. Rejtelmesen ringatja habjain a bűvös lótszokat és kiárad, hogy termővé tegye a földet. Ezt a jótékony áradást éppen úgy fohászkozza a fellah ma, mint egy-

koron, hiszen a sorsa éppen olyan földhözragadt ma is, mint amikor a törökök, rómaiak, s fáraók uralkodtak rajta. Ez bizonyítja legjobban, hogy lényegében semmi sem változik, s évezredek is csak posztemként esnek a mindenség serpenyőjébe. Ezt a tanulságot nem mondja ki ilyen kereken az író, hanem az olvasóra bízta, hiszen nem is célja oktatni. Megelégszik azzal, hogy megcsillogtassa a változatos témán át írásművészetét és el is éri, mert a könyv lebilincselő olvasmánya.

M. Jánossy Margit.

Fiatal írók antológiája. Ami a címet illeti, úgy érezzük, hogy inkább az *első* szón, a fiatalságon van a hangsúly, ami konkrétum. A *másik*, az íróság az még csak a jövő igérete. Ez a fiatalság nem is mostanában sokat kihangsúlyozott harcos irodalmi programpontra az «öregekkel» szemben, hanem a zsenge rügyek báját s a kezdés kedves esetlenségét jelenti. Teljes kritikai mértéket természetesen nem lehet alkalmazni a jószándékú, közel kétszázoldalas kötetre, amelyben tíz fiatal író, köztük egy hölgy is mutatkozik be első írásaival a közönségnek. Azt, hogy fiatalok, nemcsak a kötet elején a fényképekről reánk mosolygó ifjú ábrázatokról, hanem méginkább a fellapozott írásokból állapítja meg a kritikus. Nem szabad rossz néven venni a fiatalságnak lázas nyomdafestékre való éhségét s nem is lehet azzal elintézni az ifjú poétát, hogy írjon egyelőre az asztalfiókjának.

Ma különben is divat fiatal írókat antológiába gyűjteni s így természetesen nagyobb érdeklődést is kelthetnek személyük iránt, mintha egyenként mutatkoztak volna be. Igazságtalan volna azonban ebben az antológiában szereplők bármelyikét a többi rovására kiemelni. Egy-egy szép hasonlat, jó sor, ügyes rím, markáns mondat pillanatra megállít bennünket. Természetesen hiba lenne következtetést, jóslást fűzni hozzájuk. A fiatalok, ha igazi bennük a művészet emésztő lángja, felszabadulnak majd olvasmányaik hatásától s megtudják majd, hogy nem ügyes rím, szép sor teszi a költészetet, hanem szenvedésen át a kikristályosodott világnézetig való eljutás s annak művészi megszólaltatása.

m. k.